

Laat je niet vangen aan klimaatvertragingsverhalen

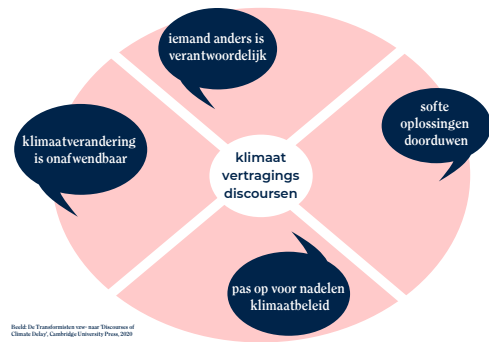
JONAS VAN DER SLYCKEN
©Foto: Theo Beck

Wie haalt het nog in zijn hoofd om vandaag, in tijden waarin de klimaatcrisis zich versneld ontvouwt, klimaatverstoring te ontkennen? Bijna niemand. En toch hebben we nog steeds geen kordaat klimaatbeleid waarbij emissies snel en drastisch gereduceerd worden, noch een rechtvaardige transitie die naam waardig. Want de staalharde ontkenning heeft plaats geruimd voor verhaallijnen of discourses die de uitvoering van een wezenlijk klimaatbeleid vertragen. Dit stuk behandelt een tiental voorbeelden van ‘klimaatvertragingsdiscourses’ én illustreert hoe we deze gevaarlijke vertragingsverhalen kunnen doorprikken.

Vertragingsdiscourses kunnen een machtig wapen zijn in de handen van de fossiele industrie om nog zoveel mogelijk geld te verdienen op de kap van de gezondheid van mens en planeet. Ze duiken evengoed op in het georakel van een zatte nonkel of in gesprekken met een technofiele collega. Door verwarring te zaaien, zorgen vertragingsverhalen er mogelijk voor dat het draagvlak voor doortastende klimaatactie afzwakt en verhinderen ze de implementatie van een ambitieus klimaatbeleid. Vanwege de ernst en de omvang van de klimaatcrisis, is het nuttig om die discourses beter te doorzien. Het nieuwe boek van historica en journaliste Tine Hens, *Het is allemaal de schuld van de Chinezen!*, is daarbij een grote hulp.¹ Hens weet doodoeners over het klimaat op een ernstige en tegelijk speelse manier te tackelen in haar ‘zelfhulpboek bij klimaatverwarring’.

Dit essay is gebaseerd op een recente studie van sociale wetenschappers die maar liefst twaalf mogelijke ‘klimaatvertragingsdiscourses’ identificeren, netjes verdeeld over vier categorieën.² Volgens de onderzoekers is er sprake van klimaatvertraging als er negatief geantwoord wordt op minstens één van de volgende vier vragen: (1) Is het onze verantwoordelijkheid om actie te ondernemen? (2) Zijn ingrijpende, transformatieve veranderingen — systeemveranderingen

— nodig? (3) Is het wenselijk om, gegeven de kosten en nadelen van een klimaatbeleid voor sommigen, klimaatverandering te beperken? (4) Is het nog mogelijk om klimaatverandering te beperken? Indien er op die vragen een ‘nee’ volgt, dan heb je te maken met discourses die (1) verantwoordelijkheid doorschuiven; (2) softe (niet-transformatieve) oplossingen doorduwen; (3) de nadelen beklemtonen van klimaatbeleid of (4) zich overgeven aan een ‘onafwendbare klimaatverandering’. Figuur 1 geeft een overzicht van deze vier verdragscategorieën.

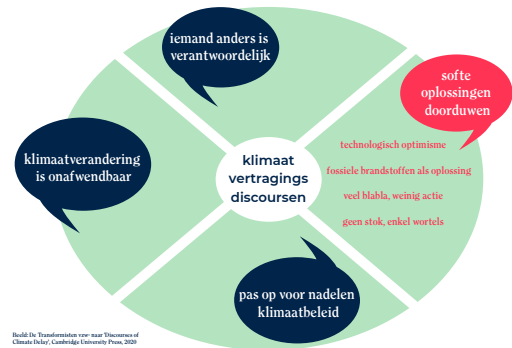

Figuur 1: Vier categorieën klimaatverdragsdiscoursen

De uitspraak waar de titel van Hens’ boek naar verwijst ‘het is allemaal de schuld van de Chinezen’ of het veelgehoorde ‘de overbevolking is het probleem’ zijn voorbeelden van uitspraken die verschillende categorieën van klimaatverdragsdiscoursen combineren. Volgens die uitspraken is verandering onmogelijk omdat de CO₂-emissiepaden in het Globale Noorden en het Globale Zuiden vastliggen. Er schuilt doemdenken in. Daarnaast zijn het manieren om verantwoordelijkheid door te schuiven. Door te focussen op de snelle bevolkingsgroei, voornamelijk in het Globale Zuiden, verschuift de aandacht naar de wens om de wereldbevolking in te krimpen, terwijl haalbare stappen om nu al de uitstoot te verminderen over het hoofd gezien worden zoals het autogebruik verminderen. Bovendien maakt dat discours ons blind voor de bijzonder ongelijke verantwoordelijkheid voor de klimaatcrisis. Het Noorden draagt bovendien de grootste verantwoordelijkheid voor het koloniseren van de atmosfeer. Het gulzige Noorden heeft al een bovenmaatse hap genomen

uit het mondiale koolstofbudget, dat er is om klimaatchaos te beperken tot 1,5°C of 2°C. Maar liefst 92% van de verantwoordelijkheid voor het overschrijden van de planetaire grens klimaatontwrichting berust bij het Noorden.³ Hierdoor dringt het Noorden het Zuiden niet alleen een beperkt koolstofbudget, maar ook veel scherpere emissiereducties op, aangezien het resterende koolstofbudget beperkt is en in ijtempo slinkt. Daarbovenop treft de klimaatcrisis burgers in het Zuiden ongemeen hard, ook al hebben zij er het minste toe bijgedragen.

Softe oplossingen doorduwen

Figuur 2: Softe oplossingen doorduwen

Deze categorie van klimaatverdragsdiscoursen houdt ons voor dat verregaande verandering niet nodig is. Als gevolg hiervan worden er softe, niet-transformatieve oplossingen doorgedruwd, te ontmaskeren als ‘technologisch optimisme’, ‘veel blabla, weinig actie’, ‘fossiele brandstoffen als oplossing’ en ‘geen stok, enkel wortels’ — zie ook Figuur 2.

1. Technologisch optimisme

Je hoort het vaak: ‘we moeten focussen op huidige en toekomstige technologieën die grote mogelijkheden zullen creëren om klimaatverandering aan te pakken’. Of: ‘er staat geen rem op het menselijk vernuft.’”

De studie over klimaatverdragsdiscoursen van Lamb et al. (2020) haalt voorbeelden aan zoals kernfusie of elektrische vliegtuigen. Wanneer die ‘beloftevolle’ technologische vernieuwingen niet in de vooropgestelde tijdsperiode gerealiseerd worden, worden ze vervangen door een nieuwe

technologische mythe. Ondertussen is het idee om koolstofdioxide uit de lucht te halen aan een opmars bezig. De onlangs opgestarte IJslandse fabriek die CO₂ omzet in steen ging viraal.⁴ De omvang van die fabriek is echter onvoldoende om op grote schaal emissies te capteren. Door de enorme kostprijs is een schaalvergroting niet evident. Als de fabriek goed werkt, zal ze welgeteld één tienmiljoenste van de huidige mondiale emissies capteren.⁵ Het is dan ook van levensbelang om nu actie te ondernemen en emissies te reduceren. Voor gevestigde belangen is de CO₂-stofzuiger evenwel een handige aandachtsafleider om het even niet over emissiereducties te hebben en gewoon verder te gaan met uitstoten.

Dit techno-vertragingsverhaal is ook bij ons wijdverspreid. Zo spreekt filosoof Maarten Boudry in *Knack* jonge klimaatactivisten toe: 'Anuna en Kyra, jullie onderschatten het menselijk vernuft'.⁶ Terwijl we in de TV-documentaire *De Europese Raad: achter de schermen* de voorzitter van de Europese Raad (en onze ex-premier) Charles Michel (MR) horen zeggen:

'Ik vind niet dat ons klimaatengagement betekent dat we bepaalde leuke dingen moeten opgeven. We gaan het klimaat niet verbeteren door motorfietsen of auto's te verbieden. Elektrische voertuigen zijn nu in volle opmars. We zullen onze pleziertjes kunnen behouden dankzij de innovatie en de technologie.'⁷

“

Door verwarring te zaaien, zorgen verdragingsverhalen er mogelijk voor dat het draagvlak voor doortastende klimaatactie afzwakt en verhinderen ze de implementatie van een ambitieus klimaatbeleid.

Daarnaast zien we deze techno-illusies ook terugkomen in de pleidooien voor kleine, modulaire kernreactoren — ook bekend als 'powerpoint reactoren' aangezien ze alleen nog maar in powerpoint-presentaties bestaan. Deze 'nieuwe generatie' kernreactoren zitten niet alleen nog in de onderzoeksfase, waardoor ze bedrijfs-economisch nog niet operationeel zijn, maar het valt ook te betwijfelen waar we ze in ons volgebouwde land zouden bouwen. En, bovenal, tegen de tijd dat deze nieuwe kerncentrales gebouwd kunnen worden en voltooid zijn, wat ten vroegste in 2035 is, zouden we eigenlijk al een nuluitstoot gerealiseerd moeten hebben. Ook dit verhaal verduidelijkt hoe techno-fantasieën aandacht afleiden van de heikele kwestie dat we nu op korte termijn emissies drastisch moeten reduceren. De vraag laat zich dan ook stellen: wie heeft er baat bij het verkopen van deze gebakken lucht? Zijn het gevestigde belangen? Zijn het de media die ongegronde tegenstemmen graag aan het woord laten omdat polarisering clicks oplevert en verkoopt? Of zijn het enkelingen die zichzelf techno-messiasen wanen? Of willen we het existentiële verdriet en de dito rouw die de ecologische crisis en de zesde massa-extinctie met zich meebrengen liever dempen?

Laat ons duidelijk zijn: met 'groene groei' gaan we nooit binnen veilige planetaire grenzen geraken. Het is zeer onwaarschijnlijk dat groene groei snel genoeg zal gebeuren om de klimaatverstoring te beperken tot 1,5 of 2 graden⁸ — en zo binnen veilige planetaire grenzen te blijven. Het wekt dan ook weinig verbazing dat wetenschappers in het gerenommeerde tijdschrift *Nature Communications* ervoor pleiten om in het licht van een echte duurzaamheidsomvorming niet enkel in te zetten op technologie, maar ook werk te maken van verregaande levensstijlwijzigingen waarbij we overconsumptie terugdringen.⁹ Anderen hebben het over een directe inperking van productie en consumptie¹⁰,

oftewel sufficiëntiestrategieën¹¹. Of: groei loslaten en onszelf afvragen 'hoeveel is genoeg?' is noodzakelijk om een adequaat antwoord te bieden op de ecologische uitdaging.

Hierdoor kunnen we concluderen dat 'technologisch optimisme' een verbloemende term is. Als sociaal-ecologische beweging dienen we op zoek te gaan naar andere en betere woorden, aangezien we met deze framing gemakkelijk te bestempelen vallen als 'techno-pessimisten' wanneer we terecht waarschuwen voor de grenzen aan wat technologie kan brengen. Mogelijk zijn de woorden gevaarlijke 'techno-illusies' en schadelijke 'techno-fantasieën' beter geschikt voor de sociaal-ecologische beweging om zelf een kader te scheppen waarbij we niet in het defensief zitten ten opzichte van de 'morele plicht' om (techno-) optimist te zijn. Deze oude denkbeelden zorgen hoogstwaarschijnlijk voor een discussie die we nooit zullen kunnen beslechten. Door de staat van de klimaat- en ecologische crisis, waarbij ontelbare levensvormen naar de extinctie-exit geduwd worden, kunnen we ons deze gevaarlijke beeldvorming niet langer veroorloven.

2. Veel blabla, weinig actie

Het tegengestelde van de uitspraak 'geen woorden maar daden' kan je gerust benoemen als 'veel blabla en weinig actie'. Je herkent het in de volgende declaratie: 'We zijn wereldleiders in het aanpakken van klimaatverandering. We hebben een ambitieuze doelstelling goedgekeurd en een klimaatnoodtoestand uitgeroepen.'

In een reactie op het nieuwste klimaatrapport van het IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change) zei Vlaams minister van Omgeving en Energie Zuhair Demir (N-VA):

'Dit klimaatrapport zegt wat we allemaal al wisten: met een overaanbod aan papieren beloften en een gebrek aan inspanningen op het terrein geraken we er niet. Integendeel [...] Ik hoop dat dit rapport dan ook als wake-upcall kan dienen voor alle regeringen om alle vermijdbare CO₂-uitstoot effectief te voorkomen.'¹²

Dat zijn mooie woorden, maar er hangen weinig daden aan vast. De minister weigert tot op heden om de Europese Green Deal te onderschrijven, ook al zijn deze Europese plannen, om tegen 2030 de CO₂-uitstoot met 55% te verlagen, zelfs maar een ondergrens in vergelijking met de rechtvaardige en kordate klimaatactie die nodig is. Vlaanderen legde voorwaarden op vooraleer België de Green Deal kan ondertekenen.¹³ Zo mag de factuur niet te hoog oplopen. (Dat is een brugje naar een ander klimaatvertragingsmanoeuvre, namelijk het beklemtonen van de nadelen van klimaatbeleid, dat verderop aan bod komt.) Vlaanderen heeft voorlopig enkel de doelstelling om tussen 2005 en 2030 de emissies te reduceren met 35%. Dat is veel te weinig en veel te traag zoals verderop in de tekst verduidelijkt zal worden.

3. Fossiele brandstoffen als oplossing

Fossiele brandstoffen als deel van de oplossing zien, bijvoorbeeld met het argument 'Onze brandstoffen worden efficiënter en vormen een brug naar een koolstofarme toekomst', is problematisch.

Gas wordt bijvoorbeeld vaak gezien als een "propere fossiele brandstof" die de brug vormt naar een koolstofarme toekomst. De laatste jaren heeft de Europese Unie geïnvesteerd in tal van nieuwe gaspijpleidingen. Zo is Fluxys, de Belgische gasverdelers die voor 77% in handen is van Belgische steden en gemeenten, voor 20% partner in de recent gebouwde en in gebruik genomen Trans Adriatische Pijplijn. Dat feit maakt de ondertekening van het burgemeestersconvenant met klimaatdoelstellingen door een meerderheid van onze steden en gemeenten meteen een voorbeeld van veel blabla en weinig actie. We bouwen beter helemaal geen nieuwe infrastructuur voor olie, kolen en gas. Zeer recent nog, in september 2021, ondertekenden zo 2185 wetenschappers en onderzoekers een non-proliferatieverdrag voor fossiele brandstoffen om de verspreiding ervan aan banden te leggen.¹⁴

De Europese rush naar gas is niet het resultaat van een gestegen vraag naar gas of van een onderbenutting van de bestaande capaciteit, volgens een studie van de Rosa Luxemburg Stichting.¹⁵ Het feit dat Europa volop inzet op nieuwe gasleidingen

komt doordat ze haar afhankelijkheid van Rusland wil afbouwen en doordat gevestigde belangen *business as usual* verkiezen. Gas mag dan al bij verbranding properder zijn dan andere fossiele brandstoffen zoals steenkool, toch wordt vaak over het hoofd gezien dat er gaslekken ontstaan tijdens de gaswinning en het transport van gas. Doordat aardgas voornamelijk (voor 90%) uit methaan bestaat, ontsnapt er zo een broeikasgas dat maar liefst 86 keer krachtiger is dan koolstofdioxide tijdens de eerste twintig jaar na de uitstoot in de atmosfeer.

Ook Belgisch minister van Energie Van der Straeten (Groen) verdedigt de bouw van gascentrales om de kernuitstap en de transitie naar hernieuwbare energie te bolwerken. België werkt een subsidie-regeling uit om nieuwe gascentrales te bouwen om de bevoorradingszekerheid te garanderen na de kernuitstap. In het energiedebat gaat het vaak over de technologie die nodig is om aan onze energievraag en onze bevoorradingszekerheid te voldoen. Hierdoor is er minder ruimte om die vraag zelf in vraag te stellen en te achterhalen ‘hoeveel energie is genoeg en hebben we echt nodig?’ Nochtans zouden we heel wat minder energie nodig hebben als we onze vraag naar energie en onze economische expansiedrang wisten te begrenzen.

Zo kan onze Belgische samenleving even goed floreren met een veel lager energiegebruik. Los daarvan is er in België ook geen ruimte om überhaupt meer energie te verbruiken om ecologische en rechtvaardigheidsredenen — vanuit het perspectief van de planetaire grenzen bekeken, zijn we al te lang te gulzig geweest. Het goede nieuws is dat we weten wat we hieraan kunnen (en moeten) doen. Zo zijn er verschillende manieren die landen in staat stellen om een hoog welzijn te combineren met een laag energieverbruik. Hoe dan? Met een focus op de kwaliteit van publieke diensten, inkomensgelijkheid, democratie, toegang tot gezondheidszorg en de toegang tot elektriciteit is dit mogelijk.¹⁶ Andere factoren, daarentegen, zoals een economie gebaseerd op extractieve industrieën en economische groei nastreven zodra middelmatige inkomens bereikt zijn, verhinderen net dat landen hoge welzijnsniveaus halen met een beperkte hoeveelheid energie. Inspirerende wetenschappers die zich in deze materie verdiepen zijn Julia Steinberger en Jason Hickel. Julia Steinberger, die nu verbonden is aan de Universiteit van Lausanne, is de bezielster van het onderzoeksproject *Living Well Within Limits* aan de Universiteit van Leeds, terwijl Jason Hickel in zijn boek *Minder is meer* uitlegt hoe ontgroei of *degrowth* de wereld zal redden.¹⁷

Voor België en andere landen in het Globale Noorden is het nodig om te ontgroeien om te bloeien.¹⁸ Dit is niet alleen belangrijk om een sociaal-rechtvaardige ecologische transitie te creëren maar ook wenselijk om extra welzijns- en gezondheidsvoordelen te genereren. Als we weten af te kicken van onze fossiele verstaving en bijvoorbeeld onze auto-afhankelijke samenleving omgooien, zouden er veel minder ziektes en vroegtijdige sterftes zijn. Dit zou niet alleen een heleboel onnodige gezondheidskosten en dokters- en ziekenhuisbezoeken vermijden, maar ook helpen

“

In het energiedebat gaat het vaak over de technologie die nodig is om aan onze energievraag en onze bevoorradingszekerheid te voldoen. Hierdoor is er minder ruimte om die vraag zelf in vraag te stellen en te achterhalen ‘hoeveel energie is genoeg en hebben we echt nodig?’

om onze gezondheid en onze sociale zekerheid te 'saneren' of gezond te maken zonder de gangbare draconische neoliberale besparingspolitiek.

4. Geen stok, enkel wortels

Als antwoord op de klimaatcrisis menen sommigen dat je mensen meer ecologische keuzes moet aanbieden. 'Geef de consument meer keuze' hoor je vaak zeggen. 'Verhoog het aanbod aan nacht- en hogesnelheidstreinen als alternatief voor vliegtuigreizen. Want een vliegtuigtaks of heffing op frequent vliegen is paternalistisch en een te zware last voor burgers.' Maar volstaan die vrijwillige keuzes en ondersteunende beleidsmaatregelen (de spreekwoordelijke wortels) om een klimaatvriendelijke toekomst veilig te stellen? Of hebben we ook beperkende maatregelen (de stok) nodig? Door de ernst van de klimaatcrisis zijn wortels en stok in de praktijk complementair.

Door enkel in te zetten op deze vier types van softe, niet-transformatieve oplossingen, vermijden we het debat over transformatieve veranderingen die bestaande machtsstructuren echt omgooien. Daardoor blijven veel vervuilende activiteiten operationeel. Wat we nodig hebben is een sterkere sturing en regulering van de overheid via prijssignalen, standaarden, hoeveelheidsbeperkingen ... zodat we die vervuilende activiteiten op korte termijn echt een halt kunnen toeroepen.

Klimaatverandering is onafwendbaar

Figuur 3: Klimaatverandering is onafwendbaar

Een tweede categorie klimaatvertragingsverhalen 'concludeert' dat klimaatverandering onafwendbaar is, waardoor we ons maar beter kunnen overgeven en aanpassen aan klimaatverandering

dan actie te ondernemen. Doemdenken en verandering onmogelijk achten passen in deze categorie zoals geïllustreerd in Figuur 3.

5. Doemdenken

Heb jij zo'n doemdenker in je vriendenkring? 'Elke actie om de uitstoot van CO₂-emissies te beperken is te weinig en komt te laat. Er is geen ontsnappen aan een catastrofale klimaatverandering. We moeten ons aanpassen of ons lot accepteren.'

De jonge klimaatspijbelars en -activisten krijgen vaak het verwijt dat ze 'doemdenken' omdat ze aan de alarmbel trekken over de desastreuze toestand van ons klimaat. Het jongste rapport van het IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change)¹⁹ dat de mensheid een 'code rood'²⁰ geeft, deelt hun waarschuwingen nochtans. Aan de alarmbel trekken is dus niet hetzelfde als doemdenken. Waarom leeft die perceptie dan? Wellicht omdat het gaat over mondige burgers die op straat komen voor een rechtvaardige systeemverandering die het op groei gebaseerde kapitalisme uitdaagt. Hun boodschap is net dat er wel nog iets te doen is aan de klimaatverandering als we nu actie ondernemen en de uitstoot fors reduceren.

Er is sprake van doemdenken wanneer je ervan uitgaat dat wat je ook doet, het niet veel uitmaakt. Tijdens een gastcollege over vliegtuigreizen in het vak Milieu-economie en -beleid (aan de UGent Master Algemene Economie) waren prof. Brent Bleys en ik er getuige van. Sommige studenten vertelden dat ze niet van plan waren om hun vlieggedrag bij te sturen, ook al waren ze op de hoogte van de nadelige klimaatimpact van vliegen en de expansieplannen van de luchtvaartsector. 'Het is toch al te laat', hoorden we hen zeggen. 'Ons lot is al bezegeld. Het vliegtuig vliegt toch. Dan kunnen we er evengoed vrolijk op stappen.' Zo'n fatalistische houding is bijzonder schadelijk, omdat elke beslissing die je neemt wel degelijk invloed heeft. Want elke vliegtuigreiziger houdt die vervuilende sector, die trouwens ook niet de beste arbeidsomstandigheden schept, mee in stand – terwijl we deze sector beter zouden inkrimpen.

Door niet of een pak minder te vliegen, geef je een signaal naar je omgeving, namelijk dat een groeiende luchtvaartsector problematisch is

in tijden van klimaatcrisis én dat je perfect vrij en gelukkig kunt zijn als je een vakantie plant dichterbij huis. Dat signaal kan opgepikt worden door beleidsmakers die de luchtvaartsector aan banden kunnen leggen. De volgende initiatieven illustreren alvast dat er wel alternatieve toekomstbeelden voor de luchtvaart bestaan. Burgerplatform Vliegerplein wil de regionale luchthaven van Deurne sluiten en de vrijgekomen ruimte in de stad teruggeven aan de burger. De campagne Zomer Zonder Vliegen wil een groter bewustzijn creëren over de impact van vliegreizen en prikkelt burgers met leuke alternatieven. Het internationale netwerk Stay Grounded, tot slot, wil een rechtvaardige transitie voor de transportsector en een snelle reductie van de luchtvaartsector realiseren.

6. Veranderen is onmogelijk

‘Maatregelen om emissies effectief te reduceren botsen met onze huidige manier van leven of de menselijke natuur. Je kunt die maatregelen onmogelijk invoeren in een democratische maatschappij.’ Of: wat als je nog nooit hebt gehoord van outside the box-denken.

De verhaallijn ‘veranderen is onmogelijk’ zien we paradoxaal genoeg terugkomen in de toekomstpaden van het IPCC. Ondanks de duidelijke ‘code rood’ van het recentste IPCC-rapport, heeft het internationaal klimaatpanel het bijzonder moeilijk om economische groei los te laten. Zijn toekomstscenario’s blijven een continue groei van het bruto binnenlands product veronderstellen. Die groei probeert men te rijmen met de doelstellingen uit het klimaatakkoord van Parijs door te speculeren op technologische vooruitgang en controversiële negatieve emissietechnologiën.²¹

Jammer genoeg blijft het IPCC blind voor post-groei- en ontgroeiszenario’s die meer potentieel hebben om emissies op korte termijn fors terug te dringen, zonder te gokken op ongeziene technologische vooruitgang. Een bijkomend voordeel is dat alternatieve groeipaden ook de sociale omstandigheden verbeteren. Het is problematisch dat de toekomstpaden die ons de beste kans geven om onze engagementen uit het klimaatakkoord van Parijs na te komen, in de kiem gesmoord worden. Daarom beklemtonen recente studies

in het befaamde tijdschrift *Nature* de dringende nood om nauwgezet ontgroeipaden²² en post-groeiscenario’s²³ te verkennen.

Geven we ons over aan doemdenken? Houden we ons krampachtig vast aan groei, ook als we zo een dramatische klimaatverandering riskeren? Of nemen we actie en stropen we onze mouwen op voor het moeilijke werk: doeltreffende klimaatoplossingen en een systeemomslag naar efficiëntie?

Iemand anders is verantwoordelijk

Een derde categorie klimaatvertragingsverhalen zoekt zondebokken om zo verantwoordelijkheid door te schuiven naar anderen. Figuur 4 verduidelijkt dat het gaat om de vertragingsverhalen over individualisme waarbij ‘de consument beslist’, ‘whataboutism’ en het ‘vrijbuitersexcuus’.

Figuur 4: Iemand anders is verantwoordelijk

7. De consument beslist

‘Uiteindelijk zijn individuen en consumenten verantwoordelijk voor het ondernemen van actie om klimaatverandering aan te pakken.’

Wanneer je benadrukt dat de consument beslist, focus je enkel op het gedrag van het individu. De collectieve verantwoordelijkheid om regels op te leggen aan producenten of om publieke diensten te voorzien zoals goed openbaar vervoer in plaats van onze auto-afhankelijke samenleving te bestendigen met (elektrische) privé mobiliteit, wordt zo over het hoofd gezien.

Zo slaat British Petroleum (BP) handig munt uit het concept van de koolstofvoetafdruk.²⁴ Met

een uitgekiende campagne zorgde BP ervoor dat mensen zich verantwoordelijk voelen voor hun individuele uitstoot en zich daar schuldig over voelen. Dat leidde de aandacht af van de enorme historische vervuiling waar de fossiele industrie verantwoordelijk voor is. Zo zijn slechts 100 bedrijven verantwoordelijk voor 71% van de mondiale emissies.²⁵ Om die uitstoot terug te dringen is individuele actie een noodzakelijke, maar geen voldoende voorwaarde. Collectieve actie is noodzakelijk om het gebruik van fossiele brandstoffen snel uit te faseren. Zo riepen wetenschappers en academici dan ook in het recente non-proliferatieverdrag voor fossiele brandstoffen op om het klimaatprobleem bij de bron aan te pakken.²⁶

8. 'Whataboutism'

'Op de VN-klimaatop maakte China, de grootste vervuiler ter wereld, zijn rol als klimaatleider nog niet waar. Maar de planeet kan niet gered worden zonder Xi en zijn ambitieuze Zijderouteplan.' Zo begint een artikel uit *De Standaard* over de klimaatop in New York (28 september 2019).²⁷

'De beste manier waarop wij, het kleine België, een impact kunnen hebben op het klimaat, is niet door wat hogere klimaatambities te stellen. Dat zijn druppels op een hete plaat. Als de rest van de wereld niet mee wil, heeft onze extra inspanning geen enkele zin. Wij kunnen een veel grotere impact hebben door volop in te zetten op technologische innovatie.'

Dat laat Maarten Boudry, filosoof en leerstoelhouder Etienne Vermeersch aan de UGent, optekenen in *Knack*.²⁸

Dit zijn voorbeelden van *whataboutism* doordat ze de vraag opwerpen: 'hoe zit het met de vervuiling X of Y?'. Het is dan de schuld van China of andere grootvervuilers. Deze klimaatvertragsverhalen zijn bijzonder effectief om een rem te zetten op de eigen klimaatinspanningen die wij hier in België al zouden kunnen doen, indien we niet probeerden om onze verantwoordelijkheid te ontlopen. Tenslotte leunen deze vertragsdiscoursen vaak aan tegen techno-illusionisme, een vertragsverhaal dat we hiervoor al toelichtten.

9. Vrijbuitersexcuus

'Emissies reduceren zal ons verzwakken. Anderen hebben geen echte intentie om hun emissies te beperken en zullen zo hun voordeel doen.'

Het vrijbuitersexcuus komt erop neer dat anderen zullen profiteren van onze klimaatinspanningen. Zo argumenteerde Kamerlid Anneleen Van Bossuyt (N-VA) in tv-programma *De Afspraak* dat het invoeren van een vliegtuigtaks in België weinig zal uithalen aangezien mensen zullen uitwijken naar Nederlandse luchthavens.²⁹ Niet het klimaat, maar de Nederlandse luchtvaart zou daar wel bij varen: 'De vliegtuigtaks op nationaal niveau gaan invoeren, als wij dat in België zouden invoeren, wat gaan mensen doen? Dan gaan ze naar Eindhoven rijden om daar het vliegtuig te nemen.'

Klimaatmaatregelen doorvoeren? Nu even niet, er zijn te veel nadelen

Sommige klimaatvertragsverhalen beklemtonen de zogezegde nadelen van klimaatbeleid – zie Figuur 5 voor een overzicht. Daarop focussen we in dit laatste deel van onze reeks artikels. Broodnodige klimaatmaatregelen doorvoeren? Nu even niet. Want klimaatmaatregelen zijn onbetaalbaar. Ze treffen kwetsbare groepen. En fossiele brandstoffen zijn nu eenmaal nodig voor welzijn. Zou het?

Figuur 5: Pas op voor de nadelen van klimaatbeleid

10. Fossiele brandstof is nodig voor welzijn

'Fossiele brandstoffen zijn nu eenmaal vereist voor ontwikkeling. Geven we fossiele brandstoffen op, dan ontzeggen we de armen in de wereld hun recht op een modern levensonderhoud.'

Is het werkelijk zo dat fossiele brandstoffen nodig zijn voor ons welzijn en dat gemeente klimaatactie onze welvaart zou doen kelderen? Journaliste Tine Hens gaat in op die klimaatdooddoener in haar boek *Het is allemaal de schuld van de Chinezen!*, in het hoofdstuk: ‘We gaan toch niet terug naar de middeleeuwen?’. Hens legt uit dat mensen net veel te winnen hebben bij een doeltreffend klimaatbeleid dat sociaal rechtvaardig is: een beter leven, met minder vervuiling en meer rust. We kunnen vooruitgang anders benaderen, als inzetten op een goed leven.

Politicus Jean-Marie Dedecker, voorzitter van LDD, vindt klimaatactie welvaartvernietigend. In een opinie op *Knack.be* betuttelt hij de klimaatspijbelende jeugd als volgt:

‘Zouden we de studenten ook niet zeggen dat men probeert grote maatschappelijke en economische veranderingen af te dwingen en onze levenswijze tracht te kneden met inferieure technieken zoals windmolens, zonnepanelen en biomassa, en dit met een voor mij planeconomisch, welvaartvernietigend en duizenden miljarden euro’s verslindend doel? Zou je aan die koters ook niet bekenen dat ze straks bij kaarslicht zullen moeten studeren als de CO₂-vrije kerncentrales het licht uitdoen, en dat de elektriciteitsfactuur van hun ouders een belastingbrief is dankzij de overgesubsidieerde duurzame energie?’³⁰

Hernieuwbare energiebronnen zorgen nochtans voor lokale jobs en ze maken ons onafhankelijk van minder bonafide staten die fossiele energiebronnen exporteren. Daarnaast zorgen ze voor

propere energie die ons welzijn en onze gezondheid ten goede komt. We worden immers ziek van onze autooverslaving. De gezondheidskosten van luchtvervuiling worden in Vlaanderen jaarlijks op maar liefst acht miljard euro geschat³¹, terwijl de Vlaming door fijn stof bij levenslange blootstelling (met een levensverwachting van 82 jaar) nu gemiddeld meer dan een gezond levensjaar (14 gezonde maanden)³² verliest bij de huidige vervuilingniveau’s.

Ook op mondiaal niveau bedreigen fossiele brandstoffen onze gezondheid zoals ook blijkt uit de volgende passage uit het non-proliferatieverdrag voor fossiele brandstoffen:

‘Nieuw onderzoek toont dat, naast de gevolgen op het klimaat, de door fossiele brandstoffen veroorzaakte luchtvervuiling in 2018 wereldwijd verantwoordelijk was voor bijna 1 op de 5 sterfgevallen. Deze aanzienlijke impact op gezondheid en milieu is het gevolg van het winnen, raffineren, vervoeren en verbranden van fossiele brandstoffen en wordt vaak gedragen door kwetsbare en gemarginaliseerde gemeenschappen.’³³

11. Sociale rechtvaardigheid als excuus

‘Klimaatbeleid kost veel. En wie zal ervoor betalen? De middenklasse en de kwetsbare mensen.’

Fast fashion is een enorm probleem voor milieu en klimaat.³⁴ De kledingindustrie is een van de grootste bronnen van CO₂-uitstoot en een van de grootste producenten van afval. (Van de 100 miljard kledingstukken die in 2018 zijn gemaakt, is 60% binnen het jaar op de vuilnisbelt beland.)

De modesector doet ook nog altijd te weinig voor een transparante productieketen; slechte arbeidsvoorwaarden en onveilige werkomstandigheden blijven schering en inslag.

Wie zich inzet voor ecologisch verantwoorde en eerlijke mode, zoals de Schone Kleren Campagne,

“

Een beter leven, met minder vervuiling en meer rust. We kunnen vooruitgang anders benaderen, als inzetten op een goed leven.

krijgt soms het verwijt dat *eco & fair fashion* alleen voor de *happyfew* is. Mensen die moeten rondkomen met een beperkt budget zouden er geen boodschap aan hebben, zij kunnen immers enkel betaalbare kleren vinden in ketens als H&M en Primark.

Maar het model van H&M, Primark en consorten is allesbehalve sociaal. Wie er spullen koopt, krijgt vaak slechte kwaliteit en moet dus ook vaker nieuwe spullen kopen. En het wringt wanneer we armoede in het Globale Noorden als excuus gebruiken om sociaal onrecht in stand te houden in productielanden van kleding in het Globale Zuiden. Armoede is overal een onrecht. Het consumptiemodel van *fast fashion* is bovendien niet vol te houden voor de planeet, daar zullen mensen in armoede sneller onder lijden.

12. Beleidsperfectionisme

‘We mogen enkel perfect ontwikkelde oplossingen uitproberen die door alle getroffen partijen gesteund worden, anders zullen we beperkte mogelijkheden tot draagvlak verspelen.’

Een illustratie vinden we bij Koen Van den Heuvel, Vlaams parlementslid voor CD&V, die in een opiniestuk op *Knack.be* op de rem gaat staan:

‘We hebben een ambitieus klimaatbeleidsplan, maar extra maatregelen zijn nodig. Die moeten we met gezond verstand uitwerken en uitvoeren. Dit vergt een maatschappelijk draagvlak. Extreme voorstellen zijn dan de snelste weg om dat draagvlak te laten wegsmelten als sneeuw voor de zon. Het heeft dan ook geen zin de revolutie af te kondigen, want dan haken mensen af en schieten we ons doel voorbij. Een revolutie verloopt te disruptief en brengt te veel onzekerheden en gevaren met zich mee. Maar het houdt ook geen steek de evolutie af te wachten, want dan doet iedereen gewoon voort en missen we de trein. (...) Ambitieuw, maar redelijk. Dat is de weg vooruit inzake klimaatbeleid.’³⁵

In het verdragingsverhaal ‘veel blabla, weinig actie’ werd al duidelijk dat het klimaatbeleid van de Vlaamse regering allesbehalve ambitieus is. We vragen ons ook af of emissiereducties van *minder* dan tien procent per jaar in de huidige tijden van

klimaatcrisis überhaupt nog als redelijk te bestempelen vallen. Recent onderzoek heeft immers aangetoond dat rijke landen zoals België elk jaar opnieuw hun uitstoot met *minstens* tien procent zouden moeten terugdringen.³⁶ Dat is nodig als ze hun verantwoordelijkheid nemen en het klimaatakkoord van Parijs en de daaraan verbonden rechtvaardigheidsprincipes respecteren zonder te speculeren op negatieve emissietechnologiën.

Het is te gemakkelijk om je weg te stoppen achter de kosten en eventuele nadelen van klimaatbeleid, zodat je geen actie moet ondernemen. We verwijzen ook graag nog naar William Nordhaus, Nobelprijzslareaat economie in 2018, die in zijn Nobel-lezing een klimaatopwarming van vier graden als ‘optimaal’ bestempelde.³⁷ Dat is een enorme onderschatting van de gevolgen van de klimaatcrisis. De inschattingen van de schadekosten ten gevolge van klimaatverandering door Nordhaus en andere neoklassieke economen zijn een systematische onderschatting van de echte kosten, die mogelijk zelfs zo omvattend zijn dat ze een bedreiging vormen voor het overleven van de menselijke beschaving.³⁸ Een opwarming van meer dan twee graden – recent werd deze limiet zelfs bijgesteld naar anderhalve graad – brengt ons al in gevaar. Door klimaatverandering veroorzaakte extreme weerfenomenen kosten nu al stukken van mensen - er sterven al jaren mensen aan weersextremen. De waterbom van vorig jaar en de verzengende zomerse hittegolven illustreren dat ook wij hiervan niet gespaard blijven. Zoals eerder al aangehaald, is het aantal vroegtijdige sterftes veroorzaakt door luchtvervuiling ook dramatisch.

Vertragen is geen optie meer

Inzicht in klimaatvertragingdiscoursen kan bezorgde burgers, journalisten, politici en klimaatwetenschappers helpen om sneller over te gaan tot klimaatactie. Omdat er nood is aan een diepgaand debat zonder doodoeners, aan een ferm en rechtvaardig klimaatbeleid en aan héél veel geïnformeerde mensen die zich engageren en organiseren is het nodig om klimaatvertragingverhalen te counteren. Zodra we verdragingsmanoeuvres doorzien, kunnen we immers een diepgaand publiek debat hebben over effectieve klimaatmaatregelen en over het implementeren van een sociaal-rechtvaardig

klimaatbeleid. De schaal van de klimaatcrisis en de omvang van de impacts die zich vandaag al laten voelen, leren dat we de hete aardappel niet langer kunnen doorschuiven naar anderen of naar de toekomst. Vertragen of stilstaan is immers al lang geen optie meer.

Een eerdere versie van deze tekst verscheen als blogreeks op de website van detransformisten.be.

JONAS VAN DER SLYCKEN behaalde een doctoraat aan de vakgroep economie (UGent) over economische welvaartsindicatoren, werkt bij De Transformisten vzw aan een economie van het genoeg, is gastlector duurzame ontwikkeling (departement Economie, UA) en is columnist voor mo.be.

Noten

1. Hens, T. (2021). Het is allemaal de schuld van de Chinezen! En andere doodoeners over het klimaat. Berchem: EPO.
2. Lamb, W.F., Mattioli, G., Levi, S., Roberts, J.T., Capstick, S., Creutzig, F., Minx, J.C., Müller-Hansen, F., Culhane, T., & Steinberger, J.K. (2020). Discourses of climate delay. *Global Sustainability*, 3, E17. doi:10.1017/sus.2020.13
3. Hickel, J. (2020). Quantifying national responsibility for climate breakdown: an equality-based attribution approach for carbon dioxide emissions in excess of the planetary boundary. *The Lancet Planetary Health*, 4(9), e399-e404.
4. <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2021/09/08/fabriek-in-ijsland-zet-co2-om-in-steen/>
5. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2021/sep/10/net-zero-2050-deadly-procrastination-fossil-fuels>
6. https://www.knack.be/nieuws/belgie/anuna-en-kyra-jullie-onderschatten-het-menselijk-vernuft/article-opinion-1439595.html?cookie_check=1642504116
7. <https://www.vrt.be/vrtnu/a-z/de-europese-raad--achter-de-schermen/>
8. Hickel, J., & Kallis, G. (2020). Is Green Growth Possible? *New Political Economy*, 25(4), 469-486, DOI: 10.1080/13563467.2019.1598964.
9. Wiedmann, T., Lenzen, M., Keyßer, L.T. et al. (2020). Scientists' warning on affluence. *Nat Commun*, 11, 3107. <https://doi.org/10.1038/s41467-020-16941-y>
10. <https://eeb.org/decoupling-debunked1/>
11. Haberl, H. et al (2020). A systematic review of the evidence on decoupling of GDP, resource use and GHG emissions, part II: synthesizing the insights. *Environ. Res. Lett.*, 15, 065003.
12. <https://www.knack.be/nieuws/belgie/zuhal-demir-klimaatrapport-zegt-wat-we-allemaal-al-wisten/article-news-1765321.html>
13. <https://www.tijd.be/politiek-economie/belgie/vlaanderen/vlaanderen-koppelt-voorwaarden-aan-europese-klimaatambitie/10270115.html>
14. <https://fossilfuel treaty.org/open-letter>
15. https://odg.cat/wp-content/uploads/2017/09/global_gas_lock-in.pdf
16. Vogel, J., Steinberger, J.K., O'Neill, D.W., Lamb, W.F., & Krishnakumar, J. (2021). Socio-economic conditions for satisfying human needs at low energy use: An international analysis of social provisioning. *Global Environmental Change*, 69, 102287.
17. Hickel, J. (2021). Minder is meer. Hoe degrowth de wereld zal redden. Berchem: EPO.
18. Van der Slycken, J. (2019). 'To degrow or (not) to degrow?' Ontgroeien om binnen planetaire grenzen rechtvaardig te bloeien. In S. Dierckx (Ed.), *Klimaat en sociale rechtvaardigheid* (pp. 135-160). Oud-Turnhout: Gompel&Svacina. Dit hoofdstuk is online te raadplegen op <https://www.denktankminerva.be/ksr-vanderslycken>.
19. <https://www.ipcc.ch/2021/08/09/ar6-wg1-20210809-pr/>
20. <https://news.un.org/en/story/2021/08/1097362>
21. <https://www.sogetinformed.com/nl/information/de-geest-terug-de-fles-negatieve-emissie-technologie-net>
22. Keyßer, L.T., Lenzen, M. (2021). 1.5°C degrowth scenarios suggest the need for new mitigation pathways. *Nat Commun*, 12, 2676. <https://doi.org/10.1038/s41467-021-22884-9>
23. Hickel, J., Brockway, P., Kallis, G. et al. (2021). Urgent need for post-growth climate mitigation scenarios. *Nat Energy*, 6, 766-768. <https://doi.org/10.1038/s41560-021-00884-9>
24. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2021/aug/23/big-oil-coined-carbon-footprints-to-blame-us-for-their-greed-keep-them-on-the-hook>
25. <https://www.theguardian.com/sustainable-business/2017/jul/10/100-fossil-fuel-companies-investors-responsible-71-global-emissions-cdp-study-climate-change>
26. <https://www.mo.be/ opinie/2185-wetenschappers-en-academici-pleiten-voor-een-non-proliferatieverdrag-voor-fossiele>
27. https://www.standaard.be/cnt/dmf20190927_04633523?
28. <https://www.knack.be/nieuws/belgie/anuna-en-kyra-jullie-onderschatten-het-menselijk-vernuft/article-opinion-1439595.html>
29. <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2019/05/12/gelekte-eu-studie-toont-de-gevolgen-van-een-vliegtaks-voor-ons-l/>
30. <https://www.knack.be/nieuws/belgie/ik-weiger-mee-te-lopen-in-de-stoet-van-drammerige-alarmisten-die-het-einde-van-de-wereld-voorspellen/article-opinion-1418571.html>
31. https://www.standaard.be/cnt/dmf20180930_03797238
32. https://www.milieuraapport.be/milieuthemas/milieu-gezondheid/dalys/verloren-gezonde-levensjaren-dalys-door-blootstelling-aan-fijn-stof/mira_fijnstof_rapport_update2019_tw.pdf
33. <https://www.mo.be/ opinie/2185-wetenschappers-en-academici-pleiten-voor-een-non-proliferatieverdrag-voor-fossiele>
34. https://nl.wikipedia.org/wiki/Fast_fashion
35. <https://www.knack.be/nieuws/belgie/extreme-voorstellen-zijn-snelste-weg-om-draagvlak-voor-klimaatbeleid-te-laten-wegsmelten/article-opinion-1466133.html>
36. Anderson, K, Broderick, J.F., & Stoddard, I. (2020). A factor of two: how the mitigation plans of 'climate progressive' nations fall far short of Paris-compliant pathways, *Climate Policy*, 20(10), 1290-1304, DOI: 10.1080/14693062.2020.1728209
37. <https://theconversation.com/4-c-of-global-warming-is-optimal-even-nobel-prize-winners-are-getting-things-catastrophically-wrong-125802>
38. Keen, S. (2020). The appallingly bad neoclassical economics of climate change. *Globalizations*, 18(7), 1149-1177.